

پژوهش ۲۶۰۰ ساله

ماسوله

مستندی بر تاریخ ۱۳۰۰ ساله

حمزه تمدن ماسوله

ناشر منتخب سال‌های ۷۹، ۸۵، ۸۷، ۸۹ و ۹۰

پژوهش ۲۶۰۰ ساله

ماسوله

مستندی بر تاریخ ۱۳۰۰ ساله

سرشناسه	تمدن ماسوله، حمزه
عنوان و نام پدیدآور	پژوهش ۲۶۰۰ ساله ماسوله، مستندی بر تاریخ ۱۳۰۰ ساله
مشخصات نشر	گردآوری حمزه تمدن ماسوله.
مشخصات ظاهری	رشت: دهسرا، ۱۳۹۲.
شابک	۳۹۲ ص: مصور.
وضعیت احوال نویسی	۲۵۰۰۰۰ ریال: ۷-۷۶-۸۵۷۵-۹۶۴-۹۷۸
موضوع	فیفا:
رده بندی کنگره	ماسوله.
رده بندی دیویی	گیلان -- تاریخ.
شماره کتابخانه ملی	DSR۲۱۳۱/۴۶۸۱۳۸۶
	۹۵۵/۲۳۵۲:
	۱۱۸۱۸۱۷:

- نام کتاب: پژوهش ۲۶۰۰ ساله ماسوله، مستندی بر تاریخ ۱۳۰۰ ساله
- گردآوری: حمزه تمدن ماسوله
- ناشر: انتشارات دهسرا (ناشر منتخب سالهای ۸۵، ۸۷، ۸۹ و ۹۰)
- تلفن: ۰۲۲۴۰۰۵۵-۰۲۲۳۰۹۷۱-۰۱۳۱ • فکس: ۰۲۲۴۱۹۷۱-۰۱۳۱
- دفتر مرکزی: رشت، خ لاکانی، ابتدای خیابان هفده شهریور
- شعبه ۲: رشت، خ لاکانی، مجتمع کاسپین، انتشارات دهسرا
- حروفچینی و صفحه آرایی: انتشارات دهسرا
- طرح جلد: کانون تبلیغاتی دهسرا www.DEHSARA.com
- عکس های رنگی: کانون تبلیغاتی دهسرا
- نوبت چاپ، تاریخ انتشار: چاپ اول، سال ۱۳۹۲
- تعداد صفحات، قطع: ۳۹۲ صفحه، رحلی
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: لیتوگرافی همراهان، چاپ توکل
- شماره استاندارد بین المللی کتاب: ۷-۷۶-۸۵۷۵-۹۶۴-۹۷۸
- ISBN: 978-964-8575-76-7
- قیمت در سراسر کشور: ۲۵۰۰۰ تومان

www.DEHSARA.com

کلیه حقوق قانونی و شرعی برای مؤلف و ناشر محفوظ می باشد و هیچ شخص حقیقی یا حقوقی، حق تکثیر تمام یا قسمتی از این اثر را نداشته و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت.

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

نقش بدیعست زکلك قدیم

حضرت علی (ع): «آنکه پژوهش را استمرار نمی بخشد از درک دانش بی نصیب است».

یادداشتی کوتاه بر تحقیقی شگرف و پژوهشی سُترک.

نخستین روزی که آدمی پا برعصه حیات نهاد، و با نشستن بر آذانه زمان، تلاش و کوشش را برای زندگی بهتری آغاز نمود. با گذشتن از مراحل ادواری تاریخ، دوره های غارنشینی، عصر حَجَر تا دست یافتن به پدیده بدیع آتش، در حقیقت از تونل تنگ و تاریک حیات اجتماعی عبور کرد، تا اینکه به دنیای روشن دانش و بالندگی دست یافت.

و در روزهای آغازین عصر مفرغ و آهن، و با توفیق پدید آوردن ابزار کشاورزی از آهن، و رهایی از چادرنشینی، به آفرینش جامعه ای نوین مبادرت ورزید.

و در تداوم جاری زمان مجبور به پیروی از قواعد و قوانینی شد که در فرهنگ امروزی به اخلاقیات و فراهم نمودن بستر فرهنگ سازی تعبیر میشود.

جای بسی شگفتی است که همه رسولان الهی سیران صلح و سازش بودند.

بویژه اینکه نبی مکرم اسلام که ختم پیامبران و از آخرین وارثان دیوان معرفت الهی، و بی همتا گِلواژه گلزار رسالت و نبوت است، خود را حامل منشور کبیر تهذیب اخلاق والا و رسالتش را بر مفاهیم متعالی اخلاق الهی استوار می داند.

سامرست موام، نویسنده شهیر انگلیسی، شاهکارش «لبه تیغ» را با سرودی از کتاب مذهبی هندوان آغاز میکند: «بر لبه تیغ گذر کردن دشوار است، بهمان گونه دانایان گویند راه رستگاری دشوارتر است». در دنیای امروز هرکسی می کوشد با تعبیری که از خود می سازد، رستگاری را بدان گونه که می خواهد تفسیر کند. و در رسیدن بدان قله نهایی از هیچ کوششی دریغ نمی ورزد.

گروهی اوج کمال رستگاری را در ارضاء تمایلات و امیال زودگذر نفسانی می پندارند.

اما پس از چندی خوشبختی و رستگاری را در آن وادی نمی دانند که همه مجاهدات خود را مردست یافتن بدان سپری کرده بود.

بلکه فرجام کارش بدانجا منتهی میشود که برتولت برشت، نمایشنامه نویس معروف آلمانی از قول یکی از قهرمانان نمایشنامه اش فریاد برمی آورد: «همه خوشیهایی که بدان دست یافته ایم، خوشی نبوده اند، آزادی که برای آن جانفشانی نموده ایم، آزادی نبوده، بلکه در حدّ یک تندیس آزادی باقی ماند. غذا خورده ایم سیر نشده ایم، به آب رسیده ایم بر عطش ما افزوده شده، آی آدمها یک لیوان آب بمن بدهید».

«لیوان آبی» که این «قهرمان» و دیگر قهرمانان برای رهیدن از پوچیها و بیهودگیها برای فرونشاندن تشنه کامی خود از آن یاری می خواهند، جز در جوشش چشمه سار اخلاق و روابط درست انسانی و پیروی از آئین جاوید احکام و فرامین الهی ممکن نیست.

جلال الدین مولوی، آفتاب جهانتاب شرق در مثنوی شریف، بهمه آدمیان یاد آورد می‌شود، برای اینکه بتوانیم بشاهراه سعادت انسانی راه یابیم، ناگزیریم آهنگ بسوی کعبه قدسی اخلاق و هنر عشق ورزیدن بهمنوع را در مفاهیم متعالی «کار» برای بهینه سازی جامعه انسانی را داشته باشیم.

حکمت حق در قضا و در قَدَر کرد ما را عاشقان هم‌دگر
تشنه می‌نالد که ای، آب گوار آب هم گوید که کو؟ آن آبخوار؟

بنابراین در رسیدن به چشمه زلال و صافی روابط انسانی، باید از بلندبیهای تفرعن و خود کامگی فرود آئیم. تا در دشت هموار و بی‌آلایش و پاکی راستای رسیدن بدنمایی برتر و پرهیز از دگرآزار، به گرداگرد کعبه مهربانی و بشر دوستی، اخلاق والای انسانی را در هزارتوی زندگی اجتماعی خود راه دهیم. این شیوه زیستن، همانند پیمودن قَلل کوههاست و هنگامی سریع و آسان انجام می‌گیرد که ما پاهایی قوی و تنومند داشته باشیم. مترلینگ می‌گوید: کسی که عزم و اراده اش راست نماید، رستگار نمی‌شود و کسیکه خود را به غلبه به آنها وادار نماید، پیروز می‌شود. در این اثر تحقیقی آنچه یافتیم محاسن و تلاش آدمیان سختکوشی بوده، که نماد و نمود همه ارزشها در ساختار و پیکره اقلیمی و جغرافیائی آن معنا می‌یابد. ابن خلدون جامعه‌شناس و تاریخ نگار اسلامی می‌گوید: در شناخت خلیات و روحیات ساکنان یک منطقه یا موقعیت جغرافیای خاص آب و هوا، ساختار خانه‌ها، حتی پوشش ظاهری مردم، در رشد و شکوفایی شخصیت مردم آن دیار تأثیر بسزائی دارد. بویژه اینکه مردم آن دیار از دیر باز با تفتنه کردن آهن و تولید ابزار و آلات کشاورزی تفنگ‌سازی و دباغی سخت جانی و توانائی خود را مصداق تام بخشیدند.

آقای حمزه تمدن پیش از آنکه یک مؤلف باشند یک کاشف بی‌گیر هستند. ما را در هزارتوی آداب سنت قومی می‌برد که به صبوری، استقامت و قناعت مشهور هستند و در کتب بومی پر صلابت کمال، بنام «ماسوله» زندگی میکنند. و صداقت دینداری‌شان در کثرت مساجد، بقاع متبرکه، و اهتمام در باز آفرینی و برگزاری حماسه تاریخ آفرین عاشورای حسینی در ماه محرم بر همگان مشهود است. ماسوله در این نوشتار همانند درخت تناوری است که درستیغ سرسبز کوهی مقاوم و استوار سر بر کشیده است. با اینکه سیل‌های ویرانگر و زلزله‌های مهیب، شاخه‌هایی از آن را فرود آورد ولی سر شاخه‌های آن همچنان زنده و سرسبز سر بالا دارند و از باران عنایتن الهی و همت و پایداری ساکنان آن دیار برخوردارند کوشائی و پژوهش مؤلف محترم را همه ماسوله‌ایهای مقیم ایران و دیگر نقاط جهان و همه آنانی که می‌خواهند ماسوله، این سرزمین هنر و هنرمندی را بشناسند، باید آرج بگذارند. مقام هر فرد را در زندگی بدانچه که می‌داند، ندانند بلکه به آنچه که می‌خواهند و آنچه که می‌تواند، بدانند. و این تحقیق را سند هویتی زادگاه خویش و گام بلند در شناخت سرزمینی دانند که ماسوله اش می‌نامند. یقیناً همه ایرانیان و بسیاری از گردشگران خارجی بدانجا سفر نموده، و این بار با مؤلف در کوچه پس کوچه‌های آن راه می‌روند و به مردان سختکوش و ننه دلاورانی که فرزندان غیور و دیندار در دامن پر مهر خویش پرورانده‌اند، درود می‌فرستند. و ثمره مجاهدتهای یک قوم فرازمند را در آئینه تاریخ بتماشا می‌نشینند.

هاشم امینی ماسوله

ای که با نامت جهان آغاز شد دفتر ماهم بنامت باز شد
دفتری کز نام تو زیور گرفت کار آن از چرخ بالاتر گرفت

آهنگ تحقیقاتم را با مصاحبه‌ای چاپ شده در روزنامه کیهان آغاز شد و در این مورد از مصاحبت روحانی سرشناس ماسوله و امام جمعه موقت رشت پیرامون شجره‌نامه حضرت عوابن محمد ابن علی ابن ابیطالب بهره‌مند شدم زیرا بارها از زبان ایشان شنیدم که حضرت عون از نظر نسبی و سابقه تاریخی بر کلیه امامزادگان و بقاعی که در گیلان مدفونند به مولای متقیان حضرت علی علیه السلام نزدیکترند. لذا برای دریافت این مستندات تاریخی در مورخه ۱۳۷۳/۲/۱۵ نامه‌ای به محضر مبارک حضرت آیت‌اله العظمی مرعشی نجفی مرجع عظیم‌الشان عالی تشیع که به علم انساب مذین بودند ارسال و از ایشان راهنمایی خواستم، متعاقب آن نامه بعد از ۴ ماه در تاریخ ۱۳۷۳/۶/۸ نامه‌ای توسط محمود آقا مرعشی بدستم رسید که بعلت کسالت حال آقا کلیه کتب خطی آن مرجع به کتابخانه‌های آستان قدس رضوی و کتابخانه ملی تهران ارسال گردیده است.

در تاریخ ۱۳۷۳/۷/۲۶ طی نامه‌ای که مرقومه محمود آقا مرعشی ضمیمه آن بود به کتابخانه ملی ایران ارسال و درخواست و راهنمایی کردم: متعاقب آن نامه در تاریخ ۱۳۷۳/۱۰/۲۸ نامه‌ای به شماره ۱۱۰/۲۶۵۶/ک از طرف آقای مجتبی بابائی علاقه‌مند مدیر کل محترم دفتر ریاست کتابخانه ملی و روابط عمومی آن کتابخانه حاوی ۱۶ صفحه مطالب تاریخی ارزشمند برایم فرستاد و عنوان نمودند که شجره‌نامه حضرت عون در کتاب تهذیب‌الانتساب در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود میباشد.

- خوشبختانه در تاریخ ۱۳۷۵/۰۱/۰۸ پس از جستجوی خانه پدریم در اسد مخله ماسوله که بر اثر زلزله تخریب گردیده بود موفق شدم در زیر آوارها یادداشتهای حاوی بحث‌های طلبگی روحانیون سرشناس ماسوله که در روزه خوانی منزل پدر بزرگ مادری ام راجع به (خره‌بو کهنه ماسوله، قمر دره) داشتند و من هم علاقمند به این موضوع بودم یادداشتهایی داشته باشم و گاهاً به حجره آن پیر وارسته ماسوله حاج شوکت میرفتم و از صحبت‌ها و کتب‌های خطی ایشان نت‌برداریهایی میکردم و بعضی مطالب که برایم قابل درک نبود با شاعر آزاده و فرهیخته ماسوله مرحوم معین شرفی در میان می‌گذاشتم و ایشان مرا راهنمایی میکردند. از جمله کسانی که بیشترین سهم در ارشاد و راهنمایی داشتند عامل صالح مرحوم سید ابوتراب روحانی ماسوله و مرحوم سید بهاء‌الدین هاشمی‌نژاد ماسوله و پدر ارزشمند و والامقام مرحوم مناف تمدن ماسوله بودند که از کتب خطی راهگشای مطالعاتم بودند.

- جمع‌آوری این اطلاعات ارزشمند مرا واداشت تا در تاریخ ۱۳۷۸/۰۹/۰۸ طی درخواستی کتبی از اداره کل ارشاد اسلامی گیلان خواستار معرفی اینجانب به کتابخانه‌ها و مراکز تحقیقاتی و ادارات زیربط گردیدم که بتوانم در مورد ماسوله پژوهشی داشته باشم: اداره کل ارشاد گیلان در تاریخ ۱۳۷۸/۰۹/۱۰ طی نامه‌ای به شماره ۹/۱۴۱۶۰ اینجانب

را به کتابخانه‌های کشور و مراکز تحقیقاتی و ادارات زیربط معرفی که جا دارد از زحمات مدیر کل وقت ارشاد گیلان جناب ابراهیم انصاری و از زحمات جناب آقای عزیزاله اخوان تشکر و قدردانی نمایم.

- در تاریخ ۱۳۷۹/۰۲/۱۵ طی یک عزیمت ۱۲ روزه به کتابخانه آستان قدس رضوی و کتابخانه مسجد گوهرشاد موفق به مطالعه تهذیب الانساب و المجد گردیدم و مجدداً در ۱۳۷۹/۱۱/۱۹ طی یک سفر ۱۰ روزه توانستم از مطالب غنی کتب خطی و تاریخی آستان قدس و کتابخانه مسجد گوهرشاد بهره وافر برده و یادداشت‌هایم را تکمیل نمایم.

- سپس با معرفی دوستان ارزشمندم جناب مهندس اسماعیل مقصودی معاونت وقت دانشگاه گیلان و جناب احمدی معاونت محترم سازمان برنامه و بودجه وقت و جناب آقای قانع مسئول دفتر سیاسی فرمانداری فومن به کتابخانه‌های دانشگاه گیلان بمدت ۱۶ روز، کتابخانه سازمان برنامه و بودجه ۹ روز، و ادارات تابعه شهرستان فومن ثبت اسناد و املاک، ثبت احوال، آموزش و پرورش و سایر ادارات زیربط مراجعه و اطلاعات مورد نیاز را دریافت و ضمن مکاتبه با کتابخانه مجلس شورای اسلامی و کتابخانه ملی رشت و کتابخانه ملی تهران، نسبت به تکمیل اطلاعات مورد نیازم اقدام نمایم.

در شب اول محرم سال ۱۳۶۵ ه. ش هنگام سنج‌زنی در حلول ماه محرم الحرام در ماسوله موفق به دیدار پسرعم ارزشمند و فرهیخته‌ام جناب هاشم امینی گردیدم و نوشته‌هایم را با ایشان در میان گذاشتم. ایشان خواستار مطالعه این موارد گردیده که این نوشته‌ها توسط دوست گرانقدرم جناب طاهر حنیفه‌زاد ماسوله به خدمت پسرعمم ارسال و ایشان با راهنمایی مدون خود خواستار آن شدند که نوشته‌هایم از نظر تاریخی و مستنداتش توسط یکی از اساتید فن، آقای ذبیح‌اله شبان محقق و پژوهشگر نام آشنای گیلان که از تالشی‌های فرازمند منطقه‌اند یا جناب جعفر خمایی‌زاده، مورد بازبینی قرار گیرد در مورخه ۱۳۸۶/۶/۲۵ به محضر جناب ذبیح‌اله شبان نویسنده و محقق، به موسسه نیکوکاران اویس قرنی و موسسه خیریه آرسن میناسیان واقع در رشت جنب مسجد مستوفی مراجعه و ضمن معرفی خود موضوع تحقیق در ماسوله را به اطلاع ایشان رساندم. جناب شبان با خوشروئی زاید الوصفی ما را پذیرا شد و نوشته‌هایم را تحویل گرفتند تا مطالعه فرمایند.

بعد از ۴۲ روز نظرات ارزشمند خود را اعلام و از جمله چگونگی مهاجرت اهالی کهنه ماسوله را در ۱۳۰۰ سال پیش به قمره دره بصورت مکتوب بیان فرمودند.

اینجانب جرات و جسارت این موضوع را ندارم که خود را نویسنده این مجموعه بنامم، زیرا در برابر ارزشهای والای بزرگان و قدمای ماسوله که سنگ بنای تاریخ این شهر باستانی را بگونه‌ای زیبا بنا نهادند که بعد از ۱۳۰۰ سال این دُر کهن نسل به نسل به دست ما و آیندگان ما برسد، سر تکریم و تعظیم فرود می‌آورم و از همسر گرانقدر و فرزندان عزیزم علی‌الخصوص جناب صابر تمدن ماسوله و از همکاری دختر ارزشمندم که در تایپ و امورات کامپیوتری مرا مساعدت نمود تشکر می‌کنم. و همچنین از همه دوستان و جوانان خوش نام ماسوله همچون جنابان مجید فرنیای ماسوله، حمید کامرانی ماسوله، سید اسماعیل جمشیدی ماسوله، حبیب سبط حاتم ماسوله، محمد ابراهیم گلزار ماسوله، حامد پاکدامن ماسوله، جواد اخوان ماسوله، علی خمیرگیر ماسوله و مهندس امیر فداکار ماسوله که در فراهم‌آوری - تهیه عکس - ضرب‌المثل‌ها - مدارک قدیمی - تهیه کروکی و نقشه‌ها مرا یاری کردند

صمیمانه تشکر مینمایم. این نوشته را به روح پرفتوح عون بن علی علیه السلام (فرزندزاده حضرت علی علیه السلام) و ۴ پسر دیگر آن عزیز که در ماسوله آرمیده و این شهر را به وجود خود مزین نموده‌اند و به ارواح پاک و طیبه جمیع بزرگان محلات اربعه ماسوله، روحانیون، والامقام و ارواح مطهر شهدای ماسوله و به روح پدرارزشمند و آبرومندم که تا سن ۹۲ سالگی راهنمای بسیاری از مفاد این نوشته‌ها بود و مادر مرحومه‌ام تقدیم می‌دارم.

از جناب آقای اکبر تطهیری به عنوان مشاور و راهگشا و دل‌بسته به سرزمین تاریخی گیلان، خاصه شهر باستانی و جهانی ماسوله، در ایجاد شوق به پایان رساندن این مجموعه و انتشار آن نقش مهمی ایفا نموده و همچنین از حمایت ویژه آقای محمدعلی حقّی در چاپ و نشر این اثر ماندگار سپاسگزارم.

بماند سالها این نظم و ترتیب	زما هر ذره خاک افتاده جایی
غرض نقشی است کرما باز ماند	که هستی را نمیینم بقایی
مگر صاحب‌دلی روزی به رحمت	کند در کار درویشان دعایی

خدایا چنان کن سرانجام کار
تو خشنود باشی و ما رستگار

آغاز (۱۳۷۳)

پایان (۱۳۹۱)

چهارم دهه ن ماسوله

و اما بی انصافی است که از ایده های نوین انتشارات دهسرا بیان مطلب نشود، چه بسا روزها و حتی تا پاسی از شب جناب آقای دهسرا و همکاران محترمشان به خاطر حسن نیت باطنی و علاقه ی وافر که به اثر همیشه زنده و جاودانه ی ماسوله داشته اند، از هیچ گونه کوششی در کلیه ی مراحل پیش از چاپ، چاپ و پس از چاپ اثر، اعم از حروفچینی، صفحه آرایی، عکس برداری تصاویر رنگی، طراحی جلد، چاپ، صحافی و ... دریغ ننمودند.

من نه به عنوان مولف یا گردآورنده بلکه به عنوان یک عضو کوچک از خاندان بزرگ ماسوله ای ها از زحمات طاقت فرسا و راهنمایی های مدون و درخور تحسین انتشارات دهسرا و همکاران محترمشان تشکر و سپاسگزاری می نمایم.

حمزه تمدن ماسوله

www.ketab.ir

فهرست

۲۱	استان گیلان
۲۱	سرزمین و مردم
۲۳	شهرستان فومن
۲۳	سرزمین و مردم
۲۴	سکونتگاه اولیه
۲۴	القاب شهر فومن
۲۵	ماسوله musla
۲۵	موقعیت جغرافیایی
۲۵	وجه تسمیه
۲۵	قمره دره
۲۶	بیشه البقر
۲۶	خورتاب خانی
۲۶	ماسالار
۲۶	مسلحه
۲۶	ماس و که
۲۸	جغرافیای طبیعی ماسوله: PHYSIEALGEOGRAPHY
۳۱	درختان موجود در منطقه ماسوله
۳۲	درختچه ها
۳۲	گیاهان علفی وحشی
۳۴	اقلیم شناسی
۳۴	خلاصه وضعیت حرارتی
۳۴	رطوبت نسبی
۳۵	وزش باد
۳۵	ساعات آفتابی
۳۵	تعداد روزهای یخبندان در ایستگاه هواشناسی ماسوله به روز
۳۶	رودخانه های ماسوله
۳۶	۱- کفاروار یا سینی روار (kafarúvar-sínirúvar)

- ۲- خیلی دشته روار (xiliedštaruvar) ۳۶
- ۳- خاموشه پیر دره (xamošpiirudara) ۳۷
- ۴- لاگوشه دره (lacašadara) ۳۷
- ۵- انگل دره (anculadara) ۳۷
- ۶- اشکلیت روار (aškeletruvar) ۳۷
- ۷- رشته ناروار (raštanaruvar) ۳۸
- جریان حجمی آب ماسوله رودخان ۳۹
- مقدار آبدهی سالانه ماسوله رودخان ۳۹
- مشخصات شیمیایی ماسوله رودخان ۴۰

آب آشامیدنی ۴۱

- کیفیت آب شهر ماسوله ۴۲
- سیستم فاضلاب شهری ماسوله ۴۲
- ۱- معبر خنی ور ۴۳
- ۲- معبر خواجه مله بقولی (خج منله) ۴۳
- ۳- معبر خروه بن دره ۴۳
- معبر چهارم ۴۳
- معبر پنجم ۴۳
- معبر ششم ۴۴
- معبر هفتم ۴۴

زمین‌شناسی ۴۵

- دوران اول (پالئوزوئیک) ۴۵
- تریاسیک ۴۶
- ژوراسیک ۲۰۸ میلیون سال پیش ۴۶
- کرتاسه ۴۶

آبهای معدنی در ماسوله ۴۸

- چشمه آب معدنی علی زا خنی ۴۸

معادن ماسوله ۵۲

- ۱- معدن کوارتزیت خیلی دشت ماسوله ۵۲
- زمین‌شناسی منطقه ۵۲
- ذخیره ماده معدنی ۵۲
- ۲- معدن آهن گورن ماسوله ۵۳

۵۳	موقعیت جغرافیایی
۵۴	زمین شناسی منطقه
۵۴	۳- معدن کابرو- دیوریت زودل ماسوله
۵۴	۴- معدن سنگ چینی کریستال مسکا ماسوله
۵۵	زمین شناسی منطقه (پرکامبرین)
۵۵	مقدار ذخیره
۵۵	معدن سنگ نما (تزئینی) گابرو
۵۶	زمین شناسی منطقه
۵۶	توصیه اقتصادی معادن یاد شده
۵۷	محیط زیست
۵۹	جنگل و محیط زیست در ماسوله
۵۹	بیشه البقر
۵۹	عوامل تخریب جنگل و محیط زیست در ماسوله
۶۰	محل مهاجرت دامداران از قشلاق به ییلاق در شهر ماسوله و محل استقرار آنها
۶۱	دست اندازی انسان در طبیعت
۶۵	کوههای ماسوله
۶۷	بررسی اگروتوریسم در ماسوله
۶۷	مقدمه
۶۸	سخت کوشی مردم ماسوله
۶۹	جاذبه های مهم گردشگری در ماسوله
۶۹	۱- جاذبه طبیعی و کوهستانی ماسوله
۶۹	۲- چشمه های طبیعی و آب انبارهای ماسوله
۷۰	۳- کوههای ماسوله و تپه های زیبا
۷۰	۴- آبشارها و رودها
۷۲	۵- دره ها ماسوله
۷۲	۶- گردنه های ماسوله
۷۲	۷- باغهای ماسوله
۷۲	۸- کاروانسراهای ماسوله
۷۲	۹- مراسم در ماسوله
۷۲	۱۰- مساجد ماسوله و امام زادگان

- ۱۱- غاریخی ماسوله ۷۴
- ۱۲- مجموع درخت میر حمزه و آب معدنی در ماسوله ۷۴
- ۱۳- قلعه بن و غار قلعه بن ۷۴
- ترویج اکوتوریسم پایدار منطقه ای و حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی توسط یونسکو ۷۵
- نتایج حاصل از همایش چیترا ل پاکستان در مورد ماسوله ۷۷

گلها و گیاهان دارویی ۷۸

حیات وحش ۸۱

ماسوله در تاریخ ۸۲

- اما نظریه قدما ی ماسوله ۸۳
- مقطع اول ماسوله ایهای قدیم ساکن خره بو (یا ساکن ماس و که) ۸۵
- منطقه کهنه ماسوله ۸۶
- منطقه قمره دره یا بقولی بیشه البقر ۸۷
- مقطع اول سال ۵۷ یا ۵۸ ه.ق ۸۷
- مقطع دوم حدود سال ۷۸ ه.ق ۸۸
- مقطع سوم سال ۲۰۶ ه.ق ۸۸
- مقطع چهارم سال ۴۳۵-۴۳۴ ه.ق ۸۸

محلات چهارگانه ماسوله ۹۲

- ۱- آسه مُله و محدوده آن ۹۲
- ۲- محله خُنْی وریا خانی ور ۹۳
- ۳- محله کیسر ۹۴
- ۴- مزدک بر، مزاره ور، مزه بر ۹۵

بررسی قسمتی بسیار کوچک از بعضی اصل و نسب ها ۹۹

تاریخ شمار ماسوله ۱۰۰

ماسوله از زبان سیاحان ۱۰۷

- فریزر ۱۰۷
- میرزا ابراهیم ۱۰۷
- مگلونف ۱۰۷
- رایینو ۱۰۸

۱۰۹	مارسل بازن
۱۰۹	در سفرنامه میرزا حسین فراهانی آمده (عین متن کتاب)
۱۰۹	در سفرنامه ایران و روسیه نواحی شمال ایران آمده
۱۰۹	در سفرنامه ملگونف به سواحل جنوبی دریای مازندران به تصحیح منوچهر گلزاری
۱۰۹	در سفرنامه استرآباد و مازندران و گیلان به کوشش منوچهر گلزاری
۱۰۹	ماسوله از لغت نامه دهخدا
۱۰۹	ماسوله در فرهنگ جغرافیائی ایران
۱۱۰	در کتاب آئین و باستان و گیلان
۱۱۰	اظهار نظر توریست های خارجی که به ماسوله سفر کرده اند
۱۲۴	ماسوله در نهضت جنگل
۱۲۵	میرزا که بود
۱۲۵	خصوصیات اخلاقی میرزا
۱۲۵	هدف میرزا
۱۲۶	اولین زنگ خطر برای ماسوله
۱۲۷	دومین زنگ خطر
۱۲۷	سومین زنگ خطر: ۱۴ ذی القعدة سال ۱۳۲۳ هـ.ق
۱۲۷	چهارمین زنگ خطر: ماسوله در تصرف روسها
۱۲۸	قسمتی از بیانیه حکمران گیلان و طوالتش سردار معظم
۱۲۸	همکاری ماسوله ایها
۱۲۸	۱- قسمت اول وضعیات نظامی
۱۲۹	مقام محترم ریاست کل تشکیلات نظمیه رشت دام اقباله العالی
۱۳۰	میرزا و اینها
۱۳۰	منوچهر هدایتی در نوشته های خود تحت عنوان یاد داشتهای احمد کسمائی از نهضت جنگل آورده
۱۳۱	نقش زنان دریاری میرزا
۱۳۲	انقلاب اسلامی
۱۳۲	ایشانگران ماسوله
۱۳۳	اسامی شهدای شاهد و ایشانگران گرانقدر از خانواده بزرگ ماسوله
۱۳۴	چگونگی تشریف مردم ماسوله به اسلام
۱۴۰	آهنگ شروع ماه محرم در ماسوله
۱۴۰	تاریخچه محرم الحرام در ماسوله
۱۴۰	محرم در ماسوله

۱۴۳	نحوه مراسم طشت گردانی
۱۴۶	علم‌بندی مراسم خاص معنوی احساسی دینی و وفاداری مردم ماسوله
۱۵۰	شب دهم و روز دهم محرم در ماسوله
۱۵۶	محدوده حرکت چهار هیئت در شب شام غریبان
۱۵۷	شعر معروف نسیم شمال
۱۵۹	موقعیت مساجد و تکایای ماسوله در محلات اربعه ماسوله
۱۵۹	۱- محله آسه‌مله (اسد محله)
۱۵۹	۲- محله کیسر (کشه‌سر)
۱۵۹	۳- محله خُنی‌ور (خانه‌بر)
۱۵۹	۴- محله مَزاره‌ور (مسجدبر)

تاریخچه فرهنگ در ماسوله

۱۶۰	اولین مدرسه رسمی
۱۶۰	دومین مدرسه متشکله
۱۶۱	تعداد محصلین
۱۶۱	اسامی بعضی از محصلین که در ذهن قدمای ماسوله بود
۱۶۱	محصلین کلاس سوم ۱۳۰۱
۱۶۱	محصلین کلاس چهارم ۱۳۰۲
۱۶۱	محصلین کلاس ۱۳۰۷ تا ۱۳۱۰
۱۶۱	بعضی از محصلین سال ۱۳۲۱
۱۶۱	اسامی بعضی از محصلین سال ۱۳۲۲
۱۶۲	اسامی بعضی از محصلین کلاس هفتم دبیرستان دولتی ایمان ماسوله ۱۳۳۴ اولین دوره
۱۶۲	اسامی بعضی از محصلین کلاس هفتم دبیرستان دولتی ایمان ماسوله ۱۳۳۸-۱۳۱۷
۱۶۳	معدل نمرات دبستان بعضی از محصلین بصورت مختلط
۱۶۵	سالنامه اداره معارف گیلان راپورت ۱۳۰۴ توسط مسئول معارف اوقاف و صنایع مستظرفه

کتابخانه در ماسوله

۱۶۶	وضعیت کتابخانه ماسوله
-----	-----------------------

زبان مردم ماسوله

۱۶۷	بعضی از کلمات همگون ماسوله‌ایها با سایر زبانها
-----	--

ماسوله از نظر تقسیمات کشوری

۱۷۲	جمعیت ماسوله و خومه در سال‌های ۱۳۲۸ تا ۱۳۵۴
۱۷۳	آمار راینو که از سال ۱۹۰۶ تا ۱۹۱۲ میلادی برابر با ۱۲۸۵ تا ۱۲۹۱ در رشت بوده است

۱۷۳	در سرشاری استان گیلان جمعیت ثابت ماسوله به شرح زیر اعلام گردیده
۱۷۳	سرشماری استان گیلان سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان

۱۷۶ شهرداری در ماسوله

۱۷۷	عوارض تصویبی
۱۷۷	اولین کارکنان شهرداری
۱۷۷	دومین دوره انجمن شهر
۱۷۸	فهرست پروژه ای اولویت بندی شده شهرداری ماسوله
۱۷۹	بیلان هزینه و درآمد شهرداری ماسوله
۱۷۹	پروانه ساختمانی شهرداری در ۸ سال
۱۸۰	درآمد و هزینه شهرداری ماسوله از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۳ و از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۱
۱۸۰	سندی درباره وکلای بلدیه ماسوله
۱۸۰	۳۰ نفر از حائزترین

۱۸۱ وضعیت مالکیت در ماسوله

۱۸۳	اسامی مالکین ماسوله و محل املاک آنها
-----	--------------------------------------

۱۸۴ معماری در ماسوله

۱۹۴	ماسوله
۱۹۴	ماسوله عروس گیلان، ضامن توسعه و بقاء جنگل
۱۹۴	مقدمه ای بر حضور طبیعت در معماری اثر پگاه زمانی

۱۹۶ هنر معماری در ماسوله

۲۰۱	چگونگی معماری در ماسوله
-----	-------------------------

۲۰۳ اصول ساختمان سازی در ماسوله

۲۰۴	پشت بام
۲۰۷	تأسیسات داخلی
۲۰۹	فاضلاب و دفع آن در ماسوله
۲۰۹	اصطلاحات ساختمانی در ماسوله

۲۱۱ آثار و بناهای تاریخی ماسوله

۲۱۱	شجره نامه عون بن محمد حنفیه ابن علی علیه السلام
۲۲۰	شجره نامه حضرت عون ابن محمد ابن علی ابن ابیطالب علیه السلام
۲۲۳	آثار و بناهای تاریخی ماسوله

۲۲۳	۲- مسجد دوخاله
۲۲۳	۳- مسجد صاحب الزمان (عج)
۲۲۴	۴- مسجد قنبرآباد ماسوله
۲۳۰	۵- مسجد غریب آباد
۲۳۱	۶- بقعه امامزاده هاشم
۲۳۲	۷- بقعه امامزاده عین الدین (عون)
۲۳۲	۸- بقعه امامزاده زین الدین
۲۳۲	۹- بقعه امامزاده ابراهیم

۲۳۳ معماری ماسوله و حفظ این اثر تاریخی

۲۳۵	آئین ها و سنت ها و باورها در ماسوله
۲۳۵	نوروز در ماسوله

۲۳۸	لباس در ماسوله
۲۳۸	لباس زنانه
۲۳۸	لباس مردانه
۲۳۸	آرایش

۲۴۰	روابط خانوادگی در ماسوله
۲۴۱	آداب غذاخوری
۲۴۱	تفریح و بازی در ماسوله
۲۴۱	غیش مزا
۲۴۱	گول گول پوزه
۲۴۲	ویوزه مزا
۲۴۲	نظافت جزئی از ایمان است
۲۴۴	باورهای قدیمی در ماسوله
۲۴۴	ضرب المثل های ماسوله
۲۴۶	بعضی از سنت های مذهبی و عمومی رایج ماسوله در قرن اخیر
۲۴۶	سنت های عمومی

۲۴۷	شعر و موسیقی در ماسوله
۲۴۸	ابیاتی چند به زبان محلی
۲۵۰	شعری از فریدون خرابی ماسوله
۲۵۶	غذاها و شیرینی های سنتی ماسوله

۲۵۶	مواد و طرز تهیه
۲۵۶	شامی ماسوله‌ای
۲۵۶	پنیره کوکو
۲۵۶	ویوزه کوکو
۲۵۷	ننه قورمه (قیمه خشک)
۲۵۷	قیصی پوئنه
۲۵۷	خَرُو خرما
۲۵۷	شیرینی‌های محلی
۲۵۷	کاکا ماسوله‌ای
۲۵۷	خرکاره دریج
۲۵۸	عسل حلوا
۲۵۸	اگردک
۲۵۹	مراکز اداری و خدماتی در ماسوله و سابقه آنها
۲۵۹	طبابت و طبیب در ماسوله
۲۶۰	راه و راهداری در ماسوله
۲۶۰	راه قدیم ماسوله به زنجان
۲۶۲	مارسل بازن
۲۶۴	برق در ماسوله
۲۶۴	جهاد سازندگی
۲۶۵	مرکز خدمات کشاورزی ماسوله
۲۶۵	تعاونی زنان ماسوله
۲۶۶	سابقه بانک
۲۶۶	پایگاه میراث فرهنگی
۲۶۶	تربیت بدنی
۲۶۶	دارائی
۲۶۶	اداره آمار
۲۶۷	تاریخچه سجل احوال
۲۶۷	مخابرات در ماسوله
۲۶۹	نامداران ماسوله
۲۶۹	غلامعلی بابای ماسوله
۲۷۰	نامهٔ کوچک خان در شهادت غلامعلی بابای ماسوله به یکی از دوستانش
۲۷۰	معین ماسوله

۲۷۲	نضاله زاده
۲۷۲	حاج فرج اله مشعری ماسوله
۲۷۲	میرزای فرنی (آلوده)

۲۷۳	علماء و روحانیون ماسوله در قرن اخیر
۲۷۵	مداحان ماسوله
۲۷۵	مرثیه خوانان ماسوله در قرن اخیر

۲۷۶	اقتصاد در ماسوله
۲۷۶	بخش اول اقتصاد در ماسوله از گذشته دور تا ۱۳۳۰
۲۷۷	اما اقتصاد در روستاهای تابعه ماسوله
۲۷۸	از قول دوپلانول
۲۸۰	دام و دامداری در ماسوله
۲۸۰	جدول واردات و صادرات

۲۸۳	آهنگری (آسگری) (Asen-Aškari)
۲۸۴	اسامی آهنگران ماسوله در قرن اخیر
۲۸۴	آهنگری (Askar) (آسگری)
۲۸۷	چاقوسازی (Chaghu)
۲۸۸	تفنگ سازی (Tefangsazie)
۲۸۸	تفنگ سازان ماسوله
۲۸۸	نعلبندان (Nalben)
۲۹۰	میخ سازی (Mexsazle)
۲۹۰	حلب سازان
۲۹۰	رویگران ماسوله
۲۹۱	یک ترسیم ذهنی از کوره آهن توسط یکی از قدمای ماسوله
۲۹۲	نحوه پخت آهن

۲۹۳	صنایع ماسوله
۲۹۳	۱- صنعت دست
۲۹۳	دباغی در ماسوله و مراحل آن
۲۹۴	استخراج از دفتر صورتحساب حاج مناف تمدن ماسوله

۲۹۵	تاریخچه چموش در ماسوله
۲۹۷	چموش

۲۹۷	طرز تهیه چموش
۳۰۱	اسامی چموش دوزان در قرن اخیر
۳۰۱	آسیاب آبی و آسیابانی
۳۰۱	صنایع دستی پشمی
۳۰۳	پالان دوزان
۳۰۴	شغل های غیر مستقیم وابسته به چارپاداران
۳۰۴	کاروانسرا داری
۳۰۴	انبار داری
۳۰۵	تجارت پارچه
۳۰۵	قپانداری
۳۰۶	تجارت دوره گردی
۳۰۶	ذغال فروشی
۳۰۷	آهک ahak
۳۰۸	۱- آهنگری
۳۰۸	۲- چاقو سازان
۳۰۸	۳- حلب سازی و چراغ سازی
۳۰۸	۴- نجاری
۳۰۹	نسل جوان صنعتکاران
۳۰۹	۱- علم سازی
۳۰۹	۲- صنعت چموش دوزی
۳۱۱	۳- صنعت نجاری
۳۱۱	۴- حرفه ی معماری
۳۱۲	حوزه اقتصادی بیلاقات ماسوله
۳۱۳	اقتصاد در ماسوله در سال های بعد از ۱۳۲۰ هـ. ش
۳۱۸	شکوفائی اقتصاد ماسوله از سال ۱۳۶۰
۳۱۹	نقش زنان در اقتصاد خانواده ماسوله
۳۲۰	اوزان
۳۲۲	تجارت در دفاتر تجار ماسوله به صورت خط سیاقی
۳۲۳	جدول اشتغال مردمان ماسوله تا قبل از شهریور ۱۳۲۰
۳۲۳	جدول وضعیت موجود در ماسوله
۳۲۴	جدول شماره ۱- مغازه های فعال در ماسوله و توزیع نیروی انسانی
۳۲۵	جدول شماره ۲- تعداد شاغلین دستگاه های دولتی و شرکتهای تحت پوشش

جدول شماره ۳- کارگاه‌ها و کارگران شاغل در ماسوله با توجه به نوع فعالیت اقتصادی آنها	۳۲۶
جدول شماره ۴- خدماتی	۳۲۷
طبق آخرین آمار ماحوزه در تاریخ ۸۶/۱۱/۱ ساکنین دائمی ماسوله	۳۲۸
بعضی از اعداد و مشتقات آن در زبان ماسوله	۳۳۰
اعداد ترتیبی	۳۳۰
اعداد کسری	۳۳۰
بعضی از ضمائر در زبان ماسوله	۳۳۱
ضمائر اشاره	۳۳۲
ضمائر پرسشی	۳۳۲
بعضی از اقلام خوراکی و اصطلاحات مربوط به آنها به زبان ماسوله‌ای	۳۳۳
بعضی از اسامی ااثاث، وسایل و اصطلاحات آنها بزبان ماسوله	۳۳۴
بعضی از اسامی حیوانات و اصطلاحات آنها به زبان ماسوله	۳۳۵
بعضی از اصطلاحات جا و مکان و زمان در زبان ماسوله	۳۳۶
بعضی از اسامی اعضاء بدن و اصطلاحات مربوطه در زبان ماسوله	۳۳۷
بعضی از اسامی اعضاء خانواده و اصطلاحات مربوطه در زبان ماسوله	۳۳۸
بعضی از اسامی عمومی و اصطلاحات مربوطه در زبان ماسوله	۳۳۹
تعداد خانوار در قرن اخیر و تعداد مهاجرین یا فونی و تعداد ساکنین (دائمی و فصلی)	۳۴۱
ساکنین محلات اربعه ماسوله در قرن اخیر: نام محله آس مله ایها	۳۴۲
ساکنین محلات اربعه ماسوله در قرن اخیر: نام محله خن‌وری‌ها	۳۴۸
ساکنین محلات اربعه ماسوله در قرن اخیر: نام محله کیسی‌ها	۳۵۷
ساکنین محلات اربعه ماسوله در قرن اخیر: نام محله مزه‌وری‌ها	۳۶۳
نکات	۳۶۹
جدول نیاز بعدی برای تکمیل آمار	۳۶۹
اشخاص مورد تحقیق	۳۷۰
محل تحقیق	۳۷۰
منابع و مواخذ	۳۷۲

استان گیلان

گیلان در ۳۶ درجه و ۳۴ دقیقه شمالی و ۴۸ درجه و ۵۳ دقیقه طول شرقی از نصف النهار قرار و درازای آن از شمال باختری به جنوب خاوری ۲۳۵ کیلومتر و پهنای آن از ۲۵ تا ۱۰۵ کیلومتر تغییر میکند. مساحت این استان در حدود ۱۴ هزار کیلومتر مربع میباشد. این استان از سمت شمال به دریای مازندران و کشورهای مستقل آذربایجان (شوروی سابق) از غرب به استان اردبیل و از جنوب به استان زنجان و قزوین و از شرق به استان مازندران محدود میگردد. (رود سفید تمشک که بین چابکسرو رامسر جاریست آنرا از مازندران جدا می‌سازد).

استان گیلان بر طبق آخرین تقسیمات کشوری تا پایان سال ۱۳۸۲ دارای ۲۲۹۳۴۴۰ نفر جمعیت که در ۱۶ شهرستان و ۴۸ شهر و ۴۳ بخش و ۹۰۹ دهستان و ۲۸۹۱ آبادی اقامت دارند و شهرستانهای این استان عبارتند از: آستارا - آستانه اشرفیه - املش - بندرانزلی - تالش - رشت - رضوانشهر - رودبار - رودسر - سیاهکل - شفت - صومعه‌سرا - فومن - لاهیجان - لنگرود - ماسال

در سالنامه آماری استان گیلان آمده است در دامنه کوههایی که مرز گیلان را تشکیل میدهند تا ارتفاع ۱۲۰۰ متری جنگل وجود دارد. از قله‌های معروف این رشته کوهها خشچال ۳۶۰۰ متر در تالش، درفک ۳۵۰۰ متر در رودبار، گواته گل ۳۳۵۰ متر در اشکور پایین، شاه معلم با ۳۰۹۶ متر در جنوب ماسوله، تاتشکوه با ۳۰۰۰ متر در املش، ونی ۲۵۰۰ متر در جنوب فومن و سماس ۲۲۵۰ متر در جنوب رودسر را میتوان نام برد.

سرزمین و مردم:

پیدایش گیلان باز میگردد به زمانی که دریاها پدید آمدند، آنزمان که اروپا از توده‌های یخ پوشیده بود، بخش وسیعی از سرزمین ایران دوره باران را که طی آن حتی دره‌های مرتفع در زیر آب قرار داشتند پشت سر نهاده است و سرزمین گیلان و قسمت وسیعی از سواحل دریای مازندران پس از آن مسکونی شده‌اند. این سرزمین که بخش بزرگی از کرانه‌های غرب، جنوب غرب و جنوب دریای مازندران را در بر میگیرد که اوایل هزاره دوم قبل از میلاد محل زیستگاه اقوام و طایفه‌هایی بوده است که پیش از ورود آریاییها با استقلال زندگی می‌کردند. از این اقوام و طایفه‌ها مانند تیورها، کادوسها، آماردها، کاسپی‌ها (کاسی‌ها) را میتوان نام برد.

طبق بررسی‌های به عمل آمده و کشف آثاری از سومریها که ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد در بین‌النهرین و مجاور خلیج فارس زندگی می‌کردند و تشکیل حکومت داده بودند سابقه این کشفیات از عهد مس و مفرغ پیش نمی‌رود در حالیکه آثار بدست آمده از سرزمینهای ساحلی جنوب مازندران به دوره پیش از آخرین یخبندان یعنی ۵۰ تا ۱۵۰ هزار سال پیش تخمین زده‌اند که این قدمت تاریخ خودگواه به انتقال اولیه را از شمال به غرب یا به جنوب و

سرزمین‌های دور دست قابل قبول میدانند. و بعضی از این محققان بر این باورند که سومریان در ناحیه بین‌النهرین که (قدیمی‌ترین تمدن شناخته شده جهان میباشند) تمدن را از گیلان زمین به آنجا برده‌اند.^۱

آثار شواهد و مدارکی که تا کنون پیدا شده نشان می‌دهد که ساکنان گیلان در دوره‌های باستانی علاوه بر داشتن تمدن درخشان و آشنایی وسیع با علوم و فنون و هنرهای زیبا از استقلال و آزادی نیز برخوردار بودند. گیلان در دوره‌های مختلف سلسله‌های حکومتی قبل از اسلام یعنی در زمان مادها، هخامنشیان، سلوکیان، اشکانیان و ساسانیان دارای استقلال بوده و بعد از اسلام نیز تا مدت‌ها استقلال خود را حفظ کرده‌اند و نامیدن عناوینی همچون ورن یا وارنا، کادوسیان، کاسپیان، جیلان بخاطر استقلال گیلانیان بوده است و در تاریخ ماد آمده که کادوسیان دشمن مادها بودند و برای نخستین بار سر به اطاعت کوروش نهادند.

کادوسیان متحد کوروش بودند و وی را در جنگ با بابلیها یاری کردند. در دوره سلطنت یزدگرد سوم آخرین شاه ساسانی اعراب مسلمان با راه انداختن جنگهای متعدد سرتاسر ایران از رود فرات تا رود جیحون و از خلیج فارس تا قفقاز را به تسخیر خود درآوردند. ولی نتوانستند بخاطر وجود کوهها، صعب‌العبور بودن راههای گیلان و مقاومت قهرمانانه گیلانیها، به گیلان دسترسی پیدا کنند از زمان حمله اعراب به ایران طی ۲۵۰ سال سرزمین گیلان و کوهستانهای امن آن پناهگاه علویان بوده که به سبب جو و ستم خلفای بغداد و اعمال آنها ماوا و مسکن خویش را رها و به مردم گیلان پناهنده شدند.

۱- خمایی‌زاده- جعفر- کتاب گیلان به کوشش ابراهیم اصلاح عربیان، ص ۱۱